

Тетяна Ліщук-Торчинська

Бачення подій української історії в жіночих автобіографічних нарративах початку ХХІ століття

В статті обґрунтовується методологія дослідження бачення ключових подій української історії в жіночих автобіографічних нарративах, визначається ефективність генераційного підходу в дослідженні жіночого бачення української історії з позицій її учасниць і очевидців.

The article proves the methodology of the research vision of key events of the Ukrainian history in women's autobiographical Narratives, effectiveness of the generation's approach to study of women's vision of Ukrainian history from the perspective of its participants and witnesses is determined.

Постановка наукової проблеми та її значення: Останні два десятиліття в соціально-гуманітарних науках спостерігається сплеск інтересу до сфери застосування і можливостей усно-історичного дослідницького проекту і до проблем соціальної пам'яті. Звичайно пропонується два основних пояснення цілей дослідження в межах усної історії. Перше пояснення виходить з того, що дослідження проводиться з метою історичної реконструкції (П. Томпсон), для того, щоб дати голос пригніченим верствам, заповнити «білі плями історії», почути «неофіційну історію». Друге пояснення в своїй основі спирається на прагнення отримати суб'єктивну інтерпретацію подій, побачити і зрозуміти історію крізь призму життєвого досвіду пересічної людини (А. Портеллі). Д. Тош, розглядаючи нові підходи, напрями і теми в практиці історичних досліджень, зокрема, соціальну історію, однією із її складових називає жіночу історію, але цю історію часто тлумачать вузько, вивчаючи роль жінок як працівниць й акцентуючи увагу на сімейних відносинах: «... найбільший вплив історія жінок виявила на загальну соціальну історію в царині вивчення сім'ї» [1, с. 120]. В цьому сенсі світ жінки виявляється відмежованим від подій «Великої історії», в котрій вся влада, повноваження приймати рішення належить чоловікам. Жінки, почасти, самі підтримують такий стан речей, визначаючи за сферу самореалізації простір приватного життя. «Велика історія» таким чином виявляється виключно чоловічою історією.

Основні аргументи звернення до бачення подій української історії в жіночих автобіографічних нарративах можна узагальнити наступним чином: 1) погляди, позиції жінок тривалий час були виключені з наукового дослідження, жінки, за винятком тих з них, які відзначилися героїзмом і звитягами, були позбавлена якості суб'єктності в історії; 2) неповною є документальна база щодо становища жінки на різних відтинках історичного поступу суспільства. Ця особливість стосується й вітчизняної істо-

ричної науки, й історичних досліджень за кордонами України; 3) в нових напрямках історичного дослідження спостерігається відмова від схематичного зображення історії на основі повернення до повноти переживання історичного досвіду різними соціальними спільностями, звертається увага на історичний досвід жінок в царині повсякденного життя.

Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми: Тема історії жіночими очима особливо активно починає обговорюватися в минулому столітті переважно вченими-істориками. Відомі дослідження американського історика та архівіста Мері Бірд «Америка і жінки очима жінки» (1933), «Жінка як сила в історії» (1946), американського історика Герди Лернер «Більшість знаходить своє минуле: Поміщаючи жінок в історію» (1979), німецького історика Гізели Бок «Історія, історія жінок, історія статей» (1988) та ін. В країнах близького зарубіжжя також проводяться дослідження, в яких позиціонується роль жінки в історії і досліджується жіночий історичний досвід, інтерпретація жінками радянського і пострадянського минулого. Це ініційована білоруськими вченими, за участі українських і російських, збірка праць «Жінки в історії: можливість бути побаченими», в якій були опубліковані праці вчених упродовж трьох випусків (2001, 2002, 2003 рр.), проект з усної історії «Жінки, пам'ять, війна» (2005), який був організований Мінським Центром гендерних досліджень Європейського гуманітарного університету, дослідження Марфуа Тохтаходжеєвої, Доно Абдураззакової, Алмаз Кадирової «XX століття очима жінок Узбекистану» (2008) та ін.

В Україні є ряд досліджень, які були виконані в руслі цієї теми та ґрунтувалися на емпіричному матеріалі, є ряд проектів, які поки що мало відомі широкій громадськості. Один з таких проектів – це проект, який був напрацьований О. Кісь та В. Середою «Україна ХХ століття у жіночій пам'яті» (2003–2004 рр.), в межах якого було опубліковано ряд робіт, присвячених,

як правило, темам жіночих спогадів про минуле в окреслених часових рамках. Звичайно дослідники, які займаються ґендерними студіями, обґрунтовують вибір якісної стратегії дослідження. В. Середа зауважує: «застосування якісних методів в царині ґендерної проблематики дозволить дослідникові розкрити питання, що належать до «приватної» чи то «жіночої» сфери, тобто такі, що перебувають поза межами публічного (а отже й академічного) дискурсу, розташовані на межі між публічним соціальним знанням та приватним життєвим досвідом респонденток/ів, через що набули певної «лімінальної» конотації» [2, с. 18].

У процесі дослідження жіночої історії виникає ряд питань щодо методології роботи з усними джерелами, які вирішуються головним чином стосовно особливостей усно-історичного дослідницького проекту, специфіки збирання усних свідчень й аналізу якісних даних чи розвитку ґендерної методології в сучасному гуманітарному знанні взагалі. Проте, дослідження з фундаментальних тем жіночої історії вимагають окремого методологічного обґрунтування.

Метою нашої роботи є обґрунтування методології дослідження бачення основних подій української історії в жіночих автобіографічних наративах. **Основними завданнями** дослідження є наступні:

- окреслити основні теми в межах дослідження бачення подій української історії очима жінок;
- визначити основні типи жіночих автобіографічних наративів;
- окреслити ключові події української історії як дослідницьку проблему;
- обґрунтувати ефективність генераційного підходу в баченні української історії очима жінок.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження: Теми, які обираються для визначення позиції жінки в історії в кордонах якісної стратегії дослідження, обумовлені насамперед можливостями усно-історичного дослідницького проекту, в котрому жіноча історія посідає помітне місце. Вони підпорядковані меті побачити українську історію «очима жінок», дати жіночий погляд на історичний процес, а в ширшому сенсі – здійснити індивідуацію тем історичного дослідження. Вибір тем обумовлений рядом дослідницьких запитань. Одне з них стосується того, наскільки історія, українська історія є єдиною історією чи вона складається з чоловічої і жіночої історії, чи, радше, це історія, яка побачена очима жінки та очима чоловіка? Для підкреслення

відмінностей жіночого і чоловічого сприйняття звернімося до напрацювань Р. Барта, який вирізняє особливості жіночого письма. Так само, як ґендером проникнуте письмо, ним проникнуте й мовлення: «... Барт виділив специфічну жіночу текстову структуру і називав її еротичною, тобто такою, яка відображає жіночу чуттєвість і емоційність. Дане відкриття Барта було використане феміністськими теоретиками літератури як теоретичне обґрунтування жіночого унікального рівноцінного дискурсу й авторства в літературі, зокрема, і в культурі в цілому. Із теорії Барта випливає, що структура еротичного тексту і дискурсу як ознака жіночого письма не дозволяє застосовувати до аналізу такого дискурсу раціональну «чоловічу» парадигму» [3]. Таким чином, виникає зацікавленість особливостями жіночого сприйняття; в пошуку відмінностей між текстами, які створені чоловіками і жінками, акценти робляться на дослідженні не тільки змісту, а й стилю оповіді. В дослідженні жіночих історичних наративів є актуальними теми представлення картини подій української історії, як вони постають у пам'яті і в розповідях жінок, розуміння переживання жінками історичних зрушень та, як пише Л. Яценко, в праці про зарубіжний досвід «історії жінок», «дослідити альтернативний життєвий досвід жінок різних соціальних категорій» [4, с. 67] та поколінь. М. Л. Дженсен-Юрайт зазначала, що більша частина історії написана чоловіками. Якби її писали жінки, то відбір подій відбувався б інакше [5].

Джерелами для висвітлення зазначених тем можуть стати різні типи жіночих історичних наративів. Можна виділити три типи таких історичних наративів: 1) наратив як спосіб історичного пізнання і науковий жанр історіописання; 2) літературні твори, засновані на автобіографічних наративах і родинних сагах (О. Забужко «Музей покинутих секретів» (2009), М. Матіос «Вирвані сторінки з автобіографії» (2010)); 3) наратив як результат наративного інтерв'ю. Таким чином, наративи можна поділити на такі, що отримані в стратегії усно-історичного дослідження і як письмові рефлексивні тексти.

Складність визначення основних подій української історії пов'язана з тим, що Україна має колоніальне, постгеноцидне і постколоніальне минуле, й з тим, що тривалий час український народ був розділений кордонами різних держав. Візьмемо для прикладу книгу про історію, соціальний стан і природу сіл Старого і Нового Загорова, що на Волині, написану В. Чабаном та М. Маначинським. Автори таким чином визначають історичні періоди: у складі Австро-

Угорської імперії (1915–1918), у відродженій українській державі (1918–1919), під панською Польщею (1919–1939), під першою советською окупацією (1939–1941), під німецькою окупацією (1941–1944), під другою советською окупацією (1944–1991), Україна незалежна (з 1991 р.) [6]. Справді, в контексті визначення основних історичних подій, учасниками й свідками котрих могли бути наші сучасники, ефективним буде розміщення основних подій української історії в межах окремих періодів. Такими періодами є етапи, які вже увійшли в підручники з української історії: Україна в складі СРСР (1922–1939), Західноукраїнські землі в 20–30-х роках (Українські землі в складі Польщі, в складі Румунії, в складі Чехословаччини), Україна в роки Другої світової війни (1939–1945), повоєнна відбудова і розвиток України в 1945 – середині 50-х років, Україна в умовах десталінізації (1956–1964), Україна на порозі кризи: наростання застійних явищ (1965–1985), Україна і процес перебудови в СРСР (квітень 1985 – серпень 1991 р.), Україна на шляху незалежності [Див.: 7].

Приймемо визначення, що історичними подіями української історії є політичні події, економічні події та події соціальної історії, події культурного життя, значення яких вимірюється 1) світовим чи загальнодержавним масштабом; 2) поворотністю для наступного історичного поступу; 3) драматичністю чи навіть трагічністю людського буття. Останні – це події, які зачепили майже кожну сім'ю. Йдеться про події української історії, свідками чи учасниками котрих могли бути оповідачки або які відомі їм з розповідей інших людей. При визначенні основних подій української історії можна, приміром, звернутися до опитування експертів чи здійснити контент-аналіз підручників з української історії. Здійснювати аналіз отриманих у процесі інтерв'ю наративів відповідно до предмету нашого розгляду можна двома способами. Перший спосіб стосується виділення основних віх української історії ХХ ст. і з'ясування того, як і наскільки вони відображаються в жіночих автобіографічних розповідях, тобто йдеться про дослідження явного змісту наративу щодо історичних подій української історії. Це довоєнні події в Східній Україні – індустріалізація, організація колгоспів, голодомор і політичні репресії та в Західній Україні – приміром, «за часів Польщі» – в кордонах польської держави – та входження західноукраїнських земель до Радянського Союзу у 1939 р.; події Другої світової війни – боротьба проти фашистів і за незалежність України; повоєнні події на Західній Україні – по-

літичні репресії, організація колгоспів; викриття культу особи Сталіна, хрущовська «відлига», рух шістдесятників на Україні і хвиля політичних переслідувань; події в Угорщині та Чехословаччині і їхнє відлуння в Україні; події «застійного періоду»; перестройка; Чорнобиль; Незалежність... Такий спосіб аналізу можна застосувати з метою історичної реконструкції. Як зазначив Ян Вансина, «Усні джерела] коректують інші перспективи, як і ті своєю мірою коректують їх самих» [Цит. за: 8, с. 152]. Для встановлення достовірності даних, представлених в наративі, доцільно застосувати методи внутрішньої критики джерела [9, с. 89–95, 97–100]. Другий спосіб аналізу наративів можна реалізувати відповідно до вимог аналізу якісних даних – ґрунтуючись на методі секвенційного аналізу Ф. Шутце або на абдуктивній процедурі дослідження в інтерпретації Г. Розенталь [Див.: 10]. В цьому випадку увага буде акцентуватися на особливостях репрезентації власного життєвого досвіду оповідачками, впливу на розповідь зацікавленості/незацікавленості українського жіноцтва політичним життям, участі жіноцтва в економічному, соціальному, культурному житті суспільства.

Студентами-соціологами Інституту соціальних наук Волинського національного університету імені Лесі Українки в 2007 р. проводилася серія наративних інтерв'ю з учасниками та очевидцями подій в межах науково-дослідного проекту «Політичні репресії і повсякденне життя людини кінця 30-х – початку 50-х років ХХ століття (на матеріалах Західної України) та вивчалися «історії життя» під час проходження студентами виробничих практики та виконання індивідуальних навчально-дослідних завдань у 2008–2011 рр. Географія опитування – Волинська, Рівненська, Львівська і Тернопільська області. В першому дослідженні під час наративного інтерв'ю визначалася тема наративу, окреслювалися історичні кордони дослідження, в іншому – використовувалася методика проведення наративного інтерв'ю, яка була напрацьована німецькою дослідницею Г. Розенталь: задавався тільки наративний імпульс у вигляді постановки загального питання: «Розкажіть, будь-ласка, про своє життя», тобто дослідження бачення історичних подій здійснювалося в контексті історії усього життя особи. Подамо попередні результати даних емпіричних досліджень.

При вивченні бачення подій української історії в жіночих автобіографічних наративах початку ХХІ століття, з'ясуємо, що визначення українських поколінь становить дослідницьку проблему. Вивченню цієї проблеми присвяче-

ний окремих 24 номер Незалежного культурологічного часопису «І» за 2002 р. під тематичною назвою «Покоління і молодіжні субкультури». В. Бриндза зазначає, що найпоширеніша точка зору, що покоління – це 25 років, втім, вона не поділяє цієї точки зору стосовно українських поколінь: «... умовну межу між поколіннями в Україні у ХХ столітті можна провести не через кожних 25, а приблизно через 10 років» [11, с. 6], посилаючись на особливості політичної обстановки упродовж ХХ століття на території сучасної України.

Аналізуючи жіночі наративи в сенсі висвітлення нашої теми, ми можемо констатувати, що не у всіх з них наявні згадки про події української історії, окремі розповіді обмежуються висвітленням царини повсякденного життя та розповідями про подружні, сімейні та родинні взаємини; в таких наративах відсутній виразний історичний контекст. Здавалось би, це служить підтвердженням «позаісторичності» жіночого буття. Проте таких наративів небагато, хоча зустрічаються вони у кожного покоління жінок-респонденток, і для кожного покоління – свої причини замовчування історичних подій минулого, виключення їх зі свого життя, як і різна схильність до нарації. Незважаючи на наративне інтерв'ю як визначальний метод дослідження, отримані тексти містили в собі різні текстуальні фрагменти: наративи, описи, аргументацію, міркування тощо.

Автобіографічні наративи покоління людей, які народилися у довоєнні роки, пронизані історичністю, бо цьому поколінню випало на долю бути свідками й учасниками доленосних подій. Жоден наратив представниць цього покоління не оминає згадок про війну як про найбільше лихо, що торкнулося життя людей. В пам'яті цього покоління ще не були стерті спогади про повоєнні політичні репресії. Можна акцентувати відмінності спогадів жінок як учасниць подій і як свідків подій. Вивчаючи особливості формування сімейного архіву в 20-ті – 90-ті роки ХХ століття, дослідники зазначають, що формування біографії радянської сім'ї відбувалося як відмова від минулого – «безрідність», створення безпечної версії сімейної історії, міфологізація [12]. Для учасників подій – тих, що зазнали політичних переслідувань, були політичними засланнями, автобіографічні наративи в Україні про пережите стали вільно артикульованими тільки за часів незалежності. Має значення також те, що найбільш обговорювані теми в сучасному історичному дискурсі, який відбувається публічно, спрямовані саме до вивчення подій

української історії 30–50-х рр. минулого століттями.

Частина населення України тих часів, особливо ті, хто жив «за панської Польщі», була неписьменною. Опис історичних подій в освічених і неосвічених жінок відрізняється. В спогадах неосвічених жінок, сільських мешканок, історичні події, як правило, не акцентуються або акцентуються тоді, коли торкнулися їхнього життя чи життя родини безпосередньо. Це є, як правило, історія «поза датами», що цілком відповідає визначеному в концепції Е. Еванса-Причарда «ойкологічному» або циклічному часу, «...коли люди бачать його відрізки в зміні пори року, а не в змінах років» [13, с. 162]. І в освічених, і в неосвічених жінок характер спогадів залежить від характеру ідентифікації: за умов, якщо людина не ідентифікує себе з суспільством, державою, відчужена від неї, а ідентифікує себе насамперед з належністю до сім'ї, спогади не торкаються історичних подій, а лише подій приватного життя та осіб, які входять до кола родини. Разом з тим, слід пам'ятати, що одночасно це є покоління шістдесятників, які започатковували опозицію режиму – дисидентський рух, що в Україні був обумовлений потребами національного відродження.

Одна з причин, з яких історичні події не домінують у спогадах – це виснажлива робота жінок, це постійна завантаженість, це щоденна турбота «про хліб насущний». Специфіка радянської ідеології та системи виховання полягала в тому, що декларована рівноправність поширювалася на позиції «чоловік»/»жінка» в царині освіти, що, безумовно, було позитивним, та в сфері трудової діяльності. Жінки нарівні з чоловіками займалися тяжкою фізичною працею і такий стан речей постулювався як рівноправність. Важко переоцінити участь жінок в повоєнній відбудові народного господарства. Саме в цей період «як сталь» гартувалися характери цілих поколінь жінок. В жіночих наративах постійно відображається подвійний тягар, який несла жінки, – з одного боку, у зв'язку з завантаженістю на роботі, з іншого боку, – у зв'язку з відповідальністю за догляд дітей і лад в домі. Така ж особливість властива для покоління людей, роки народження яких випали на перше повоєнне десятиліття. Це час повоєнної відбудови, а для сільського населення – це й час становлення колгоспів, супровідним якому стала виснажлива праця чоловіків і жінок.

Для покоління 70–80-х рр., тобто тих, хто народився у 50–60-ті рр. минулого століття характерна незацікавленість «сучасністю», що обу-

мовлено відчуженістю від політики, аполітичністю, внаслідок недовіри до влади, застійної «стабільності», міфологізації історії, героїзації її, викладанням фрагментарної історії в школах, обмеженням інформації про події теперішнього. Політичні переслідування на Україні інакомислячих і будь-якого прояву інакомислення, починаючи з середини 60-х і аж до середини 80-х, мали своїм наслідком безальтернативну версію історії та сучасності, що обумовило замовчування історичних подій тих часів протягом десятиліть. З представниками цього покоління мало розмовляли про українську історію поза поданням в освітніх інституціях її офіційної версії. Виникла парадоксальна ситуація: внаслідок заполітизованості, заідеологізованості повсякденності та особливостей організації формальної освіти тих часів поінформованість про події в далеких закордонних країнах була більшою, аніж про події в Україні теперішніх часів чи недалеко минулого. Особливості поколінь, які народилися у 60-х рр. і дещо раніше полягає в тому, що вони мають історичну пам'ять про події власне української історії – з того часу, коли Україна стала незалежною, і події, пов'язані з досвідом життя в Радянському Союзі, що їх світогляд формувався за часів перебування в радянській державі, і на цей досвід впливали, майже безальтернативно, у всякому разі на державному рівні, комуністичні ідеологи. Таку особливість – незацікавлене ставлення до української історії – як загальну тенденцію можна поширити на всі «народжені в СРСР» українські покоління, починаючи з повоєнних і закінчуючи поколіннями, народженими у 80-х рр. Не випадково покоління восьмидесятників дало дуже мало видатних українських істориків серед жінок в царині сучасної української історії.

Для покоління народжених в роки незалежності характерне виникнення інтересу до української історії. Політичні і громадські обговорення подій української історії, розпочаті з часів «перестройки» не вщухають до теперішнього часу. З кінця 80-х рр. минулого століття історичністю проникнуті всі пласти нашого соціального буття. Лейтмотив настроїв переважаючої частини цього покоління відображає висловлювання студентки Олени П. в автобіографії: «Я пишаюся тим, що я, як і мої однолітки – ровесники незалежної України».

Висновки. Можна відзначити складність і багатоплановість визначення ключових подій української історії. В межах нашого дослідження – це події культурного життя, політичні, економічні події, події соціальної історії, значення

яких вимірюється не стільки світовим чи загальнодержавним масштабом, скільки драматичністю чи навіть трагічністю людського буття – це, повторимо, події, які зачепили майже кожен родину на українських землях.

В цілому основною причиною появи в жіночих наративах згадок про події української історії є безпосередня участь в історичних подіях, власна/членів родини активна позиція в суспільному житті чи елементи інституціоналізації повсякденного життя особи з неминучим історичним контекстом. Для покоління «ровесників незалежної України» зацікавленість історією, відображена в жіночих автобіографічних наративах, характерна з наступних причин: а) духу родинного виховання і родинних традицій; б) впливу в процесі соціалізації історичної освіти батьків; в) наявності відомих людей в родині, які «особисто творили історію»; г) особливостей організації шкільної історичної освіти, впливу вчителів історії; д) участі в клубах історичної реконструкції та впливу кола однодумців.

В руслі даної теми перспективними напрямками досліджень можуть стати порівняння відображення подій української історії в жіночих і чоловічих наративах, в різних типах жіночих наративів, з'ясування відмінностей інтерпретації подій української історії залежно від позицій жінок (учасниця/очевидець подій), вивчення сприйняття одних і тих самих подій української історії в жіноцтвом з різних куточків України – головно із Заходу та Сходу тощо.

1. *Тош Д.* Стремление к истине. Как овладеть мастерством историка [Текст] / Д. Тош / Пер. с англ. М. П. Коробочкина. – М.: Издательство «Весь мир», 2000. – 296 с.
2. *Середа В.* Соціологічні методи в гендерних дослідженнях [Текст]: програма курсу / В. Середа // Гентош Л., Кісь О., Середа В., Джеджора О. Програми навчальних курсів з гендерної проблематики для вищих навчальних закладів Львова. – Львів: Науково-Дослідний Центр «Жінка і суспільство», 2001. – С.18–29.
3. *Кукес А. А.* Гендерная саморефлексия в женской автобиографической прозе XX века: (Переходный возраст как тема и образ; Лу Андреас-Саломе, Маргерит Дюрас, Криста Вольф, Ольга Войнович) [Электронный ресурс]: дис.... канд. филол. наук: 10.01.03: // http://planetadisser.com/see/dis_79633.html / А. А. Кукес. – М., 2003. – 148 с.
4. *Яценко Л.* Проблеми гендерної диференціації в «історії жінок»: зарубіжний досвід [Текст] / Л. Яценко // «Історія повсякденності: теорія та практика»: матеріали Всеукр. наук, конф., Переяслав-Хмельницький, 14–15 трав. 2010 р. / Упоряд.: О. М. Лукашевич, Т. Ю. Нечайко – Переяслав-Хмельницький, 2010. – С. 66–71.
5. *Janssen-Jurreit M. L.* Sexism: The Male Monopoly on History and Thought [Text] / M. L. Janssen-

Jurreit. – New York: Farrar Straus Giroux, 1982. – 376 p.
6. Чабан В. Отча земля Загорів [Текст] / В. Чабан, М. Маначинський. – Вид. 2-е., доп. – Львів, Кобзар, 2005. – 216 с.
7. Бойко О. Д. Історія України [Текст]: посібник / О. Д. Бойко. – К.: Видавничий центр «Академія», 2002. – 656 с.
8. Принс Г. Усна історія [Текст]: историческая литература / Г. Принс // Нові перспективи історіописання / Ред. П. Берк. – К.: НІКА-Центр, 2004. – С. 149–193.
9. Тош Д. Стремление к истине. Как овладеть мастерством историка...
10. Грінченко Г. (Авто) біографічне інтерв'ю в усноісторичних дослідженнях: до питання про

теорію нарративного аналізу [Текст] / Г. Грінченко // Схід-Захід. Історико-культурологічний збірник. Випуск 11–12. Усна історія в соціально-гуманітарних студіях: теорія і практика досліджень / За ред. В. Кравченка та Г. Грінченко. – Харків: ТОВ «НТМТ», 2008. – С. 59–76.
11. Бриндза В. Українські покоління ХХ століття [Текст] / В. Бриндза // Незалежний культурологічний часопис «І». – № 24 (2002). – С. 6–14.
12. Документальна пам'ять: работа с семейным архивом [Електронний ресурс] // <http://urokiistorii.ru/history/routine/2009/12/semeiny-arkhiv>
13. Принс Г. Усна історія...

Олена Пономаренко

Роль жінки у вітчизняному соціокультурному просторі: ретроспективний огляд

Дана стаття присвячена аналізу пам'яток народної мудрості та слов'янських міфів, що висвітлюють традиційну роль жінки та її місце у вітчизняному соціокультурному просторі, яке вона посідала з давніх-давен.

The article is devoted to the analysis of the memorials of national wisdom and Slavic myths, which highlight the traditional role of the woman and her place in the native socio-cultural sphere, which she took since the ancient time.

В Україні, на відміну від багатьох інших країн світу, жінка з давніх-давен посідала почесне місце у соціокультурному просторі, що знайшло своє відображення у народній мудрості, у слов'янській міфології, у суспільно-політичному житті, зокрема, доби Київської Русі.

Сьогодні актуальними є дослідження проблеми статі й жінки. У їх межах піднімаються надзвичайно гострі проблеми, пов'язані з жіночим питанням. Зокрема, інтерес викликає переосмислення ролі жінок та ролі чоловіків, у т. ч. – соціальної. У зв'язку з цим вважається доречним і доцільним звернути свій погляд у сиву давнину з метою усвідомлення тієї ролі, яка відводилася жінці нашими пращурами. Дослідження у зазначеному ракурсі й складає *основну ціль* даної статті, у межах якої будуть проаналізовані пам'ятки народної мудрості та слов'янські міфи.

Так, не випадково скарбниця народної мудрості сповнена приказками і прислів'ями, які чітко фіксують ставлення наших пращурів до жінки – жінки-берегині, жінки-матері. Адже прислів'я і приказки є найдавнішими жанрами усної народної творчості, що втілили у собі життєвий досвід народу. Вивчаючи прислів'я і приказки, ми маємо змогу прослідкувати процес формування поглядів наших предків на навколишній світ, історію і політику, мораль і етику, у т. ч., зрозуміти, яким було положення жінки у давньому слов'янському середовищі.

Зокрема, висвітлюють роль жінки вітчизняні

прислів'я, що розгортаються у площині моралі. Ці перлини народної мудрості, на мою думку, доцільно класифікувати наступним чином:

1) прислів'я, що акцентують увагу на традиційній ролі *жінки-матері*: «Одна мати вірна нарада», «Нема того краму, щоб купити маму», «Матері ні купити, ні заслужити», «Нема у світі цвіту цвітшого над маківочки, нема ж і роду ріднішого над матіночки», «На сонці тепло, а біля матері добре», «Отець умре – то півсироти дитина, а мати – то вже цілая сиротина» [4, с. 31 – 32], «Дорогая тая хатка, де родила мене matka» [4, с. 64];

2) прислів'я, що акцентують увагу на традиційній ролі *жінки-порадниці, жінки-берегині лад, спокою й добробуту у родині*: «Нема вірнішого приятеля, як добра жінка», «Не потрібен і клад, коли у чоловіка з жінкою лад», «Чоловік у домі – голова, а жінка – душа» [4, с. 33];

3) прислів'я, що акцентують увагу на традиційній ролі *жінки-господині*: «Без хазяїна двір, а без хазяйки хата плаче», «Господар без жінки, як без очей», «Од господаря повинно пахнути вітром, а од господині – димом» [4, с. 61], «Без господині хата – що день без сонця», «Господиня три вугли в хаті тримає, а господар лиш один» [4, с. 62], «Хата господинею красна» [4, с. 64].

Відзначене лагідне й шанобливе ставлення до жінки в цілому позначилося на світогляді давніх слов'ян, які підносили її до рівня божества як матір і продовжувачку Роду, у зв'язку з чим насилля над жінкою було неприпустиме. Значуща роль жінки у давньослов'янському середови-